ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

УДК 342.72/.73

Камінська Н. В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри гуманітарних і загальноправових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;
Букач В. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного та міжнародного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, м. Київ

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ВІД КОРУПЦІЙНИХ ВИЯВІВ

Узагальнено та проаналізовано конституційні гарантії захисту прав і свобод людини та громадянина із запобігання та протидії корупції. Обґрунтовано необхідність створення й застосування єдиного конституційного механізму щодо протидії корупційним виявам.

Ключові слова: Конституція України, гарантії, права і свободи людини та громадянина, корупція, законодавство.

Пошук ефективних правових механізмів щодо запобігання та протидії корупції є однією із найважливіших проблем, які намагається розв'язати наша держава на сучасному етапі розвитку. Актуальність цього питання зумовлена тим, що корупція перешкоджає реалізації громадянами своїх прав і свобод, провокує й поглиблює суспільні кризові явища, підриває імідж України на світовій арені, негативно впливає на економічні процеси, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між владою та громадськістю, руйнуючи засади розбудови правової держави й громадянського суспільства. Розроблення та впровадження ефективних механізмів щодо протидії корупції є одним із першочергових завдань державної влади. Зокрема, на

© Камінська Н. В., Букач В. В., 2017

шляху до реалізації цього завдання зроблено чимало кроків: створено спеціальні правоохоронні органи, прийнято нове антикорупційне законодавство, низку нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції. Попри це, зазначене протиправне явище продовжує залишатись однією з найбільш нагальних проблем українського суспільства.

Означеній проблематиці присвячено чимало напрацювань дослідників. Так, В. І. Петровська вивчала державно-правовий механізм протидії корупції. Натомість у працях О. Хмари зосереджено увагу на ролі громадськості в цьому процесі. Проблеми корупційних виявів здебільшого досліджують у контексті нормативно-правового регулювання механізмів функціонування органів влади (В. Авер'янов, М. Мельник, М. Стрельбицький С. Серьогін та ін.). Попри значну кількість наукових досліджень, недостатньо вивченими залишаються питання конституційних гарантій прав і свобод людини та громадянина щодо протидії корупції на державній службі та в органах місцевого самоврядування.

Метою статті є дослідження конституційних гарантій запобігання та протидії корупції на державній службі з метою подальшого напрацювання конструктивних пропозицій щодо подолання корупційних виявів в Україні.

Досягненню мети, на нашу думку, сприятиме застосування загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Зокрема, структурно-функціональний метод дасть змогу визначити перелік посад із підвищеним корупційним ризиком; системний аналіз і синтез – вивчити організацію діяльності із запобігання корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування; аналогія та моделювання – урахувати міжнародний досвід розв'язання проблеми; системно-логічний і прогностичний методи – визначити стратегію антикорупційної боротьби.

Людина має бути завжди спроможною реалізувати свої права, гарантовані Конституцією України та міжнародними угодами. Запорукою цього є можливість їх захистити в разі порушення.

Реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності. Конституційне прагнення розвивати й зміцнювати демократичну державу неможливо реалізувати без утвердження в суспільній свідомості, соціальній практиці невідчужуваних прав і свобод людини, нормативного закріплення їх гарантій. Держава зобов'язана виявляти

активність у забезпеченні прав людини, створенні матеріальних, організаційних, соціальних, політичних та інших умов для повноцінного використання людиною своїх прав і свобод.

В умовах сьогодення людина не завжди може безперешкодно реалізовувати свої права та свободи. Зокрема, на шляху реалізації економічних прав і свобод їй досить часто доводиться стикатись із таким негативним явищем, як корупція. Так, у ч. 2 ст. 3 Конституції України зазначено: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Отже, лише ефективна правоохоронна система здатна здолати зазначені перешкоди. Ключові механізми захисту прав людини відображено безпосередньо в Основному Законі України. Запорукою результативної діяльності правоохоронців у цій сфері є ефективне законодавство, яке ґрунтується на нормах Конституції України.

Правові норми, що закріплюють гарантії конституційних прав і свобод людини та громадянина, містять також нормативно-правові акти антикорупційного спрямування. Антикорупційне законодавство України, яке представлене загальними законами України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [2], «Про запобігання корупції» [3] та спеціальними законами «Про Національне антикорупційне бюро України» [4], «Про прокуратуру» [5], є певним кроком у боротьбі з корупцією, створенні ефективної системи запобігання та протидії корупції. Передумовою досягнення головної мети антикорупційної реформи є належна реалізація антикорупційного законодавства, успішне впровадження нових антикорупційних механізмів. Відповідно, зазначена діяльність у всіх сферах має відбуватися систематично та на постійній основі.

Ефективна протидія будь-яким антисоціальним виявам залежить від усвідомлення їхньої сутності. Вияви корупції можуть мати фатальні для держави й суспільства загалом наслідки, адже стоять на заваді реалізації прав і свобод людини та громадянина. Ідеться не лише про економічні й соціальні негаразди, а й про вплив на суспільну мораль, нівелювання духовних і культурних цінностей індивіда й соціуму,

перешкоджання формуванню ідейних орієнтирів нації та народу, деформацію ментальності, що призводить до поглиблення морально-ідеологічної кризи.

Витоками корупції є вияви негативної поведінки, зумовлені намаганням встановити особливу систему відносин з метою отримання та розподілу незаконних прибутків. Для цього вдаються до використання прогалин у законодавстві, стимулюючи стихійну появу нормативно не регламентованих додаткових видів діяльності, а також безпосереднього порушення наявних норм і правил. Така система формується незалежно від ступеня розвитку соціуму й економічних відносин. Із позиції інтересів суспільства питання полягає лише в масштабах цього явища. За умов досягнення високого рівня корупції, показником якого є ступінь довіри населення до влади, спільнота фактично лишається без ефективного управління. Таким чином, виникає реальна загроза безпосередньо для існування суспільства.

Нині в науковій літературі відсутнє єдине системне визначення корупції, яке б цілком ураховувало всі вияви та форми цього складного феномену. Автори окремих довідкових видань стверджують, що цим поняттям варто позначати злочини, пов'язані з використанням посадовими особами, політичними й суспільними діячами належних їм за відповідним статусом прав заради особистого збагачення та на шкоду суспільству й державі. Вітчизняна юридична енциклопедія фактично цитує Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки, затверджену Указом Президента України від 24 квітня 1998 року № 367, констатуючи, що корупція становить комплекс різних за характером і ступенем суспільної небезпеки та єдиних за своєю суттю корупційних діянь – кримінальних, адміністративних, цивільно-правових або дисциплінарних, а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов'язаних з учиненням цих дій.

Таким чином, корупція – це комплексне поняття, яке охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень: кримінально-правових; адміністративно-правових; дисциплінарних. Цей факт, власне, і пояснює розмаїття визначень корупції різними авторами та проблему щодо формулювання загального, єдиного визначення цього явища [6, с. 72–73].

Чільне місце в гарантуванні конституційних прав і свобод належить Верховній Раді України, яка є державним органом

законодавчої влади, та спеціально уповноваженим органам для здійснення парламентського контролю за забезпеченням конституційних прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до Конституції України, за парламентом закріплено законодавчу функцію. Виняткова закони визначають головні правові й організаційні засади щодо запобігання й протидії корупції, зміст і порядок превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, а також відповідальність за їх учинення, що, відповідно, гарантує дотримання, а в разі порушень – відновлення прав і свобод людини та громадянина.

Важливе значення в цьому процесі має парламентський контроль, який здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», метою парламентського контролю є: захист прав і свобод людини та громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; запобігання порушенням прав і свобод людини та громадянина або сприяння їх поновленню; сприяння приведенню законодавства України про права й свободи людини та громадянина у відповідність із Конституцією України, міжнародними стандартами в цій галузі тощо [7].

Запорукою безперешкодної реалізації конституційних політичних, економічних, соціальних та інших прав і свобод громадян є також юридичні гарантії. Передусім, ідеться про визначені в ст. 22, 157 Конституції України положення щодо гарантованості конституційних прав і свобод та неможливість їхнього скасування чи обмеження.

На практиці наявні непоодинокі факти порушення прав і свобод громадян. Кожний громадянин принаймні раз у житті стикався з безпідставним зволіканням чи ігноруванням його звернення. З огляду на ці ситуації, у Конституції України передбачено норму ст. 56 щодо відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної шкоди.

У межах ст. 55 Конституції України закріплено судовий захист прав і свобод людини та громадянина від протиправних посягань. Таким чином, саме судовий захист слугує юридичною гарантією, яка виражається, по-перше, у встановленні правового режиму (правомірна реалізація); по-друге, у визначенні

юридичного змісту організаційно-правових засобів забезпечення правового режиму. Юридичні гарантії – це закріплені конституційними нормами юридичні умови й засоби здійснення людиною прав, свобод і законних інтересів [8, с. 131]. Правові гарантії існують лише в комплексі з організаційними, тобто вони становлять єдину систему. Організаційні гарантії виражаються в діяльності державних органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян щодо дотримання правового режиму реалізації прав та свобод, застосування засобів його забезпечення.

Отже, надійний конституційний захист прав людини та громадянина від корупційних виявів залежить від ефективності виконання всіма чиновниками на належному рівні своїх обов'язків і недопущення порушення конституційного законодавства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 4 березня 2014 року. – Офіц. вид. – Київ : Алерта, 2014. – 88 с.

2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр. : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2047.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.

4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.

5. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.

6. Петровська В. І. Захист прав людини в контексті протидії корупції: окремі положення / В. І. Петровська // Актуальні питання розвитку державності та правотворчої діяльності в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 2–3 лют. 2013 р.). – У 2 т. Т. 1. – Харків : Асоціація аспірантів-юристів, 2013. – С. 72–74.

7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

8. Букач В. В. Конституційні політичні права та свободи людини і громадянина в Україні : монографія / В. В. Букач, А. Ю. Олійник. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 172 с.

REFERENCES

1. *Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine].* (2014, March 4). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy pro zasady derzhavnoi antykoruptsijnoi polityky v Ukraini (Antykoruptsijna stratehiia) na 2014-2017 rr.: vid 14 zhovt. 2014 r. No. 1699-VII The Law of Ukraine on the Principles of State Anti-Corruption Policy in Ukraine (Anticorruption Strategy) for 2014-2017 from October 14, 2014, No. 1699-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 46* [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy pro zapobihannia koruptsii: vid 14 zhovt. 2014 r. No. 1700-VII [The Law of Ukraine on Preventing Corruption from October 14, 2014, No. 1700-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 49* [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy: vid 14 zhovt. 2014 r. No. 1698-VII [Law of Ukraine on National Anti-Corruption Bureau of Ukraine from October 14, 2014, No. 1698-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 47* [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy pro prokuraturu: vid 14 zhovt. 2014 r. No. 1697-VII [Law of Ukraine about the Prosecutor's Office from October 14, 2014, No. 1697-VII]. (*Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 2-3* [in Ukrainian].

6. Petrovska, V.I. (2013). Zakhyst prav liudyny v konteksti protydii koruptsii: okremi polozhennia [Protection of human rights in the context of combating corruption: some provisions]. *Aktualni pytannia rozvytku derzhavnosti ta pravotvorchoi diialnosti v Ukraini, Current issues of statehood development and law-making activity in Ukraine:* Proceeding of the International Scientific and Practical Conference. (Vols. 1), (pp. 72-74). Kharkiv: Asotciatciia aspirantiv-yurysriv [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy pro Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny: vid 23 hrud. 1997 r. No. 776/97-VR [Law of Ukraine on the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine on Human Rights from December 23, 1997, No. 776/97-VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 20* [in Ukrainian].

8. Bukach, V.V., & Oliinyk, A.Yu. (2006). *Konstytutsiini politychni prava ta svobody liudyny i hromadianyna v Ukraini [Constitutional political rights and freedoms of man and citizen in Ukraine].* Dnipropetrovsk: Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 18.04.2017

Kaminska N. *– Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Humanitarian and General Law Disciplines of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;*

Bukach V. *– Ph.D in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Constitutional and International Law of the Educational and Humanitarian Institute of the Tavrida National V. I. Vernadsky University, Kyiv, Ukraine*

Constitutional Guarantees of Protection of Rights and Freedoms of Person and Citizen from Corruption Displays

The article summarizes and analyzes the constitutional guarantees of protection of rights and freedoms of a person and a citizen from corruption displays.

The real protection of human rights is the most acute problems of the Ukrainian reality. In recent years, this issue is the subject of serious scientific analysis. Constitutional desire to develop and strengthen the democratic State it is impossible to implement without approval in the public consciousness and social practice n of rights and freedoms, however pinning them guarantees. The State is obliged to proactive in ensuring human rights, in creating material, organizational, social, political and other conditions for the fullest use of the human rights and freedoms.

In present conditions of the development of society, a person may not always freely implement their guaranteed by the Constitution of Ukraine, the rights and freedoms of person and citizen. In particular, on the way of realization of economic rights and freedoms is quite often a person something with such negative phenomen as corruption.

Effective countering any antisocмal displays not least depends on correct understanding, the sources of these phenomen. One of them is the corruption, the displays of which can be fatal to the State and society as a whole the effects, create significant obstacles for the realization of the rights and freedoms of person and citizen.

Particular attention is paid to constitutional guarantees aimed at protecting human rights and freedoms from corruption. Convinced that an effective law enforcement system is able to overcome these obstacles. Organizational guarantees expressed in the activity of

State bodies, public organizations, officials and citizens subject to the legal regime of rights and freedoms and the use of drugs it.

Protection acts a legal guarantee, which find their expression, is the first to establish the legal regime, namely in the order of their legitimate implementation; secondly, in defining the legal content of the organizational – the legal means to ensure the legal regime.

In general, robust constitutional protection of the rights of man and of the citizen of corruption depends on the efficiency of performance of all officials properly their responsibilities and prevent the violation of the constitutional law of Ukraine.

Keywords: Constitution of Ukraine, guarantees, rights and freedoms of person and citizen, corruption, legislation.